

Promotie

De economische wetenschap heeft een ongemakkelijke relatie met moraliteit. Dit is in belangrijke mate terug te voeren op het idee dat economie een waarde vrije en positieve wetenschap is. Morele overwegingen worden slechts onderkend als voorkeuren. In het proefschrift staat de relatie tussen markt en moraal centraal en in het bijzonder de vraag in hoeverre menselijke waardigheid hierin rol een speelt.

Elk overzicht van de dominante theorieën over de wisselwerking tussen markt en samenleving bevat de these dat de krachten van de markt een heilzame invloed hebben op de maatschappij. Deze theorie, bekend als de *doux-commerce*-these naar de formulering van de filosoof Montesquieu, komt periodiek bovendrijven in zowel de academische als de beleidsmatige omgeving.

Wanneer we de onderbouwing van deze theorie – en de moderne varianten ervan – analyseren, blijkt dat de claim dat de markt vanuit zichzelf moreel goede uitkomsten genereert niet houdbaar is. Zo speelt het individu in dergelijke voorstellingen een ondergeschikte rol en is er een duidelijke vooringenomenheid met betrekking tot uitkomsten, waarbij de manier waarop deze worden bereikt, wordt genegeerd. Tegelijkertijd laat deze analyse zien dat er een raamwerk nodig is waarmee een normatieve evaluatie van de markt kan worden uitgevoerd. In het proefschrift wordt een raamwerk toegepast dat gebaseerd is op het idee dat we moeten kijken naar de omstandigheden waaronder marktuitskomsten tot stand zijn gekomen. Het heeft weinig zin om te vragen of de markt rechtvaardig is. Veeleer moet men zich afvragen onder welke omstandigheden en voorwaarden marktuitskomsten rechtvaardig zijn.

Voor het beantwoorden van deze vraag zal onder meer moeten worden gekeken naar de wijze waarop de samenleving grenzen aan de markt heeft opgelegd. Dit biedt ons een manier om de morele inperking en sturing van de markt te bespreken. Marktgrenzen geven niet alleen aan welke gebieden van een samenleving we buiten de speelruimte van de markt houden, maar ook op welke wijze we de markt laten functioneren. De internationale arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) zijn een concreet voorbeeld van marktgrenzen waarin zaken als kinderarbeid of discriminatie op het werk aan de orde worden gesteld.

Sinds haar oprichting in 1919 heeft de IAO als doel het beschermen van werknemers tegen de ongebreidelde krachten van de markt. Uit de analyse van de beweegredenen voor het introduceren van arbeidsnormen blijkt dat deze nauw verbonden zijn met het idee dat het individu en zijn menselijke waardigheid moeten worden beschermd tegen de markt. In dat opzicht kunnen zij worden gezien als morele marktgrenzen. Met de in 1999 gelanceerde Decent Work Agenda tracht

MAARTEN BIERMANS

Manager bij het strategiekantoor Spring Associates te Amsterdam

de IAO de normatieve dimensie van werk duidelijk te demarqueren. De agenda bevat namelijk niet alleen een economische agenda waarin het scheppen van werkgelegenheid een belangrijke rol speelt, maar ook evident normatieve ambities (de rechten van werknemers, sociale bescherming en sociale dialoog) gebaseerd op menselijke waardigheid en fatsoen.

In het proefschrift wordt de agenda geanalyseerd aan de hand van het raamwerk voor de inrichting van een samenleving dat de filosoof Avishai Margalit heeft gecreëerd op dezelfde normatieve concepten. Voor Margalit betekent fatsoen: het niet schenden

van de menselijke waardigheid – het behandelen van mensen alsof zij geen mensen zouden zijn. Hiermee hebben we een demarcatielijn, een absoluut minimum waarmee we kunnen bepalen waaraan onze maatschappelijke en dus economische structuren, voorzieningen en afspraken moeten voldoen.

Het voornaamste methodologische verschil tussen zijn aanpak en die van de IAO is dat Margalit een ex negativo aanpak hanteert: het schrijft voor wat we niet willen. Deze aanpak is ondermeer ingegeven door het idee dat het minimaliseren van het kwade voorrang heeft boven het maximaliseren van het goede, en door het idee dat onrecht makkelijker is te herkennen dan rechtvaardigheid. Daarnaast accentueert deze aanpak de noodzaak om ook het proces in ogenschouw te nemen en niet alleen te kijken naar uitkomsten.

De normatieve ambities van de agenda zijn door de jaren heen enigszins afgezwakt. Methodologische problemen, zoals het ontbreken van een breed gedragen coherente definitie van fatsoenlijk werk, zijn hier debet aan. Zo is onduidelijk of fatsoen hier verwijst naar het goede dat gestimuleerd moet worden of juist naar een moreel minimum. De IAO is er zelf nog niet uitgekomen en dat beperkt de mogelijke effectiviteit van de Decent Work Agenda als een morele marktgrens.

Menselijke waardigheid speelt een belangrijke rol bij de vormgeving van de markt en kan niet worden weggewuifd als slechts een subjectieve voorkeur, zoals dit in het neoklassieke economische denken gebeurt. Het is een expressie van het idee dat alle individuen tellen, niet omwille van wie ze zijn, maar vanwege hun gedeelde menselijkheid. Economen moeten zich bewust zijn van marktgrenzen en de waarden die eraan ten grondslag liggen als zij de werking van de markt willen doorgronden. Niet alleen zijn deze waarden sturend in hoe de markt mag werken, maar zij helpen ook bij het aanbrengen van een zekere focus over de vraag wat we willen bereiken met marktwerking.

PROEFSCHRIFT

Biermans, M.L. (2012) *Decency and the market: the ILO's Decent Work Agenda as a moral market boundary*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.